

Бранко Перић
ОСЕДЛАВАЊЕ

Уредник
Зоран Колунџија

На корици
Винсент ван Гог,
Ожалошћени сѝарац (На ѝраїу вечносїи), 1890.

Бранко Перић

ОСЕДЛАВАЊЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

*Тешко оном дому їде се сїарачки їлас
не чује и їде сїарачки шїаї не влада.*

Марин Држић

Мој пријатељ, Часлав Безбрадица, чији пријатељ и колега са факултета, Обрен се зове, живи у Белгији, испричао ми је недавно причу, посве необичну, која ми од тада не да мира и стално ме нагони на размишљање. Журим да је испричам знатижељним читаоцима, у нескривеној нади да би им могла помоћи око сличних дилема, које неминовно, мимо наше воље, долазе са старошћу.

Појединости догађаја који описује прича, мој пријатељ је сазнао од свог пријатеља Обрена, а Обрен од своје радне колегинице Наташе, која је најнепосреднији актер догађаја. Ја, стога, вјерујем да је казивање вјеран опис догађања и да мој пријатељ није имао разлога да описима било шта додаје. Тако ни ја нећу у причу уносити ништа што би нарушило описе који су допрли до мене.

Главни јунак приче је Олга, Наташина мајка, старица на измаку девете деценије, ментално витална, али физички хендикепирана непознатом болешћу која јој је потпуно паралисала обје руке. Олга је, дакле, остала без моторичких функција и била је потпуно упућена на туђу помоћ и његу. „Руке су биле сав мој живот. Ноге су ми омогућавале да се крећем, а руке да стварам оно што ме чинило људским бићем”, говорила је.

Није тешко разумјети да отказивање виталних физичких функција код старих људи изазива осјећај безнадежности и потпуне бескорисности, осјећај који се тешко подноси. Олга је одбијала сваку помисао да је неко други храни, пресвлачи, облачи и опслужује. Ужасавала се од помисли

да живи на терет своје кћерке и њене породице, која је ионако тешко састављала крај с крајем, у туђем свијету и држави која се стално суочава са различитим кризама. Она сама није имала никакве имовине. Кћерка ју је довела у Белгију како би јој олакшала старост и смањила трошкове својих повремених обилазака мајке у далекој Босни и Херцеговини.

Када су се појавиле посљедице болести Олга је говорила да више нема разлога да живи и да не жели да буде терет својој породици. Сваку врсту убјеђивања одбацивала је, говорећи: „Живот који више није достојанствен, није живот. То је продужавање болести и сусрет са новим обољењима. Ја не желим да живим животом који нема смисла ни сврхе. Желим да достојанствено одем и да ме памтите по трезвености и мојој одлучности.”

Наташа је после дугих разговора и убјеђивања пустила. Помирила се са мајчином тврдоглавошћу и прихватила њену жељу да оконча живот еутаназијом која је у Белгији законом дозвољена. „Никада нисам помислила да бих се на овакав начин могла растати с мајком. Дуго сам размишљала и разговарала с породицом и пријатељима. Ноћима сам плакала од бола који ме притискао. На крају сам закључила да немам права да се супротстављам њеним жељама. Свако има право да одлучи да не трпи патње које доносе старост и болест и да ближњима наноси штету”, говорила је.

Обрен је Чаславу причао да је Наташа имала потребу да често разговара о епилогу случаја и својој одлуци да се помири са мајчином жељом. Осјећала се на неки начин пораженом. Као да је носила тешку грижу савјести. Обрен је схватио да јој је потребна подршка, али није знао како да је убиједи да је поступила на разуман начин. Једног дана

се одважио, упитавши је шта би она учинила, да је, не дај боже, била на мјесту своје мајке. Наташа је, последије дугог размишљања, одговорила: „Данас мислим да бих у истој ситуацији и ја донијела исту одлуку. Нико не треба да своју старост и своју болест претвори у средство уништавања себе и своје дјеце. Живот треба да има пуноћу која човјеку доноси радост и срећу, али и срећу његовим ближњим. Живот који је изгубио сва обиљежја колико-толико срећног живота, није живот. Бити само жив, а окружен несрећом, није никаква лична срећа. Моја мајка је отишла срећна што неће трпјети понижења болести и што је нас сачувала од неизвјесности и несреће.”

Прича је и мене увукла у дуга и тешка размишљања. Како човјек треба да се односи према старости и болести у старости? Један мој пријатељ често је говорио: „Живот није ништа, али ништа није као живот”. Да ли је бити жив, само по себи, довољан разлог да се чека природан крај? Шта је природан човјеков крај? Сви ће рећи да је то смрт која сама долази. Ја мислим да то има смисла када старост не прати болест, али кад се у старост уплету болести – ствари се компликују; човјек почне да улаже у болест тако што је лијечењем зауставља и одржава. Чудног ли избора – одржавати болест да би био жив!

Тако сам ја, захваљујући причи, упловио у тешка размишљања о судбини човјека чији живот се приближава крају. Што сам више размишљао био сам све несигурнији у властита закључивања. Увијек бих помислио на чињеницу, коју су љекари саопштили Наташи, да се дешава да људи одустану у посљедњем тренутку, кад све буде спремно за еутаназију. Изгледа да се није лако одрећи живота, какав год он био, због тога што људски разум живот спаја с бескрајном надом.

Кад год ми се учини да сам енигму планиране смрти ријешо, сјетим се Олгиних разлога, који ме поколебају и врате на почетак. Наиме, Олга је више пута говорила Наташи: „Ако ми се ово догодило са рукама и ногама, сутра ће ми се десити и са видом, или слухом, а то нећу да доживим.” Заиста, са таквом болешћу нико у њеним годинама не може рачунати да би проналазак лијека могао продужити активан живот, али може очекивати да се болест шири и захвата друге дијелове тијела. Ако млад човјек болује од болести за коју наука тврди да је неизлечива, он још увијек има наду да ће се у блиској, или даљој, будућности открити лијек који ће му омогућити достојанствен остатак живота. Олга је осјећала да се у својим годинама не може надати проналаску лијека за своју болест, али да се може надати горем. Од тог „горег”, мени се чини, човјек се треба спашавати.

Ја правим дигресије и износим своја мишљења јер сам загазио у мутне воде властите судбине. Видим да човјек бјежи од размишљања о изазовима старости и проблемима живота све док њега не задесе проблеми. А опет, закључивања у старости не могу бити паметна јер старост затупљује разум. Лакомислена је човјекова нада да ће њега у старости заобићи болести, самоћа и проблеми. Мислим да је већ неко рекао да се за старост треба припремати и бити спреман за изазове.

Али, вратимо се причи. Има у њој и детаља који јој дају посебну врсту сјаја и дирљивог заноса, без којих ове приче не би било. Олга је са медицинским и државним властима договорила термин еутаназије. Када јој је Наташа рекла да је тог дана рођендан њеног унука, затражила је да се одмах телефонира да се термин помјери. „Не желим да мој одлазак поквари рођенданску радост мог јединог унука.

Рођендан се не може одлагати и помјерати, али мој одлак може”, рекла је. Власти су имале разумијевања, одређен је нови термин.

На дан одласка у медицинску установу, гдје ће се обавити еутаназија, Олга организује опроштајни ручак у оближњем фламанском ресторану. Све вријеме се труди да атмосфера буде опуштена. Смије се, прича анегдоте из свог дјетињства, подсмјева се неукусној храни, прича о лошим винима... Успијева да изазове смијех ругајући се европским политичарима, посебно оним из бриселских институција.

У једном моменту појављује се конобар са тортом и свијећом забоденом у средину. Његово погрешно разумијевање повода за ручак код окупљених изазива салве смијеха. Неко започиње рођенданску пјесму „Данас нам је диван дан, диван дан...”, коју Олга одмах прихвата, а затим и остали. Конобар је стајао у недоумици све док му није пришла Наташа, захвалила се и саопштила да је све у реду.

Када се завршило с пјевањем, Олга је заћутала. Дуго је гледала у пламен свијеће, а затим тихо проговорила: „Ови трагови што се сливају низ свијећу су сузе. Живот је као запаљена свијећа – пламен и сузе! Желим да се угасим, тихо, као пламен свијеће.”

Низ њене образе су се, лагано, спустиле двије сузе.

Тек што заврших причу коју ми Часлав Безбрадица исприча по Обреновом казивању, дадох се у размишљања гдје да је објавим, страхујући да за тему старачких недоумица и мука неће бити разумијевања у овом медијском метежу, безглавој транзицији и одсуству смисла.

Негдје крајем маја, бијеше прошла скоро година дана након случаја еутаназије, док сам чекао у реду пред касом у маркету, неко ме потапша по рамену. Бијеше то Обрен, син мог пријатеља Благоја Појезине. Дошао је, каже, да смјести Благоја у старачки дом. Морам признати да се дуго нисам чуо са Благојем, па ме та вијест удари као гром из ведрa неба, што би народ рекао.

Нисмо ни ја ни Обрен никуда журили, за разлику од осталих купаца који су били у некој необичној журби, те са пуним кесама сједосмо у кафе поред самог улаза.

Исприча ми Обрен многе ствари, описа ми с каквим дилемама и проблемима се суочава и пожали на многе контроверзе које се отварају у трагању за рјешењем. Пажљиво га саслушах, избјегавајући да се на било који начин упуштам у случај и проширујем његове недоумице.

Видјех да се збрка проширила на Обреново срце и душу. Одлучих да се повучем из наративног тока приче и препустим да о контроверзним стварима које прате старост разговарају моји јунаци на најприроднији начин, увјерен да ниједан писац није успио да надмаши живот својом имагинацијом.

Ријеших да ослободим читаоца својих описивања, сматрајући их сувишним и досадним. Класични романи су те врсте нарација довели до апсурда. Читалац новог доба нема више времена за читање. Не интересују га нове књижевне форме јер се његово интересовање пребацило у информатичку сферу. Чак му у читању сметају велика слова и знаци интерпункције. Скраћује реченице и ријечи јер му се жури, треба негдје стићи, а не зна гдје. Умјесто „лијеп поздрав“, он пише „Лп“.

Дакле, писац је подлегао диктату модерног читаоца, свјестан да се то неће допасти књижевној критици која воли експерименталну прозу. Али, писац мисли да је читалац важнији од књижевног критичара јер га његов избор може вратити у свијет књижевности ако се он препозна у дијалозима људи који воде озбиљне разговоре о проблемима који су и њему блиски, или ће му постати ускоро блиски.

Књижевност ће опстати само ако је оно о чему се пише важно и релевантно. Старост је за сваког важна и књижевно релевантна тема.

„Чаславе, ти си вичан свему и свачему. Живот те тјерао да се сналазиш. Ја сам од тебе научио разне вјештине – од илегалисања у Студењаку и одгађања испита, до разних подваљивања и преписивања, укључујући и мувања око дјевојака. Мени је најмање ишло то око жена. Многим стварима си ме научио, али ништа нам студентска знања данас не вриједе. Научи ме како да се ја носим са старошћу мог Благоја?”

„Ако не зна да плива, одведи га на море па га пусти у модре дубине да види подводног свијета!”

„Не би њега Бог могао одвојити од његовог родног села!”

„Дошао сам да га смјестим у старачки дом. Не може више да живи сам. Распитивао сам се какви су овдје старачки домови и потпуно се изненадих. Сви су пуни и нигдје мјеста нема. Опремљени и овако и онако – од сабирних центара, до пролазних одаја чистилишта, изузимајући један у Небочају, који је по свему западни ниво.”

„Како се зове тај у Небочају, имам и ја кандидата који стасају за дом?”

„Славујев луџ се зове.”

„Име би му боље стајало крематоријуму, или розаријуму. Замисли како би лијепо звучало ‘Тата ми почива у Славујевом лугу’.”

Није ни ово лоше: „Оставио сам тату у Славујевом лугу! Сви ће мислити да је у неком природном резервату, или најлуксузнијем планинском хотелу!”

„Слушај, имам комшију који је недавно доспио у врх владајуће странке. Неописани криминалац, али вјешт у разним пословима. Бије га глас да све може и све држи под својом контролом. Нисам користио његове услуге, али да пригустим, морао бих! Нема овдје другог начина да завршиш посао. Све је корумпирано од врха до дна. Поштење је, друже мој, овдје постало изузетак који нико не цијени. Ако си поштен, људи мисле да си луд. Друштво је посрнуло да му више спаса нема. Јебо ти наша учења из социологије права и морала! Ја мислим да се професори Лукић и Ђурић окрећу у гробу.”

„Имаш ли ти социолошко објашњење за тако брз друштвени суноврат? Зашто тога нема код нас у Белгији?”

„Има и код вас, само ти не видиш јер ти ништа не треба. Имаш добру плату и ћутиш. Није ни овдје било док нису дошле демократске власти. Демократија квари људе и разара државе, драги мој Обрене. Кад лудаци и будале узму власт, прво се договоре ко ће шта и гдје красти. Не кажем, и у бившој држави је тога било, али мање. И није се знало, ни видјело. А и кажњавало се. Данас се краде и пљачка отворено, Власт опстаје захваљујући мрежи корупције, када се држава бирократизује и сведе на криминал од врха до дна. То су математички модели. Зато су код нас исте политичке банде на власти тридесет година.”

„Зашто вам онда служе избори?”

„Избори су заводљива античка прича. Наивни, који су сада мањина, мисле да могу срушити лоповску већину. Али, и они то не раде да би показали како ће управљати државом за опште добро, него маштају како ће и они, ако побиједе, на исти начин постати богати.”

„Превише си мрачан, Чаславе. Гдје се изгуби мој безбрижни друг из Студењака? Ја мислим да се и код нас кра-

де, али на високом нивоу. Паре се узимају тамо гдје их има и гдје су велики послови. Да ти не говорим о берзанским и трговачким спекулацијама. Обичан човјек то не разумије и не може да види. Најбоље ти је, Чаславе мој, да не видиш. Онда си миран. Него, како ћемо ми ступити у контакт с твојим комшијом? Ја немам много времена, узео сам седам дана одмора и морам Благоја хитно рјешавати?”

„Реци ти мени како ти је Благоје? Колико је њему сада година?”

„Округло деведесет. Био је донедавно добар, али је прије шест мјесеци пао и није могао да устане. Отказала му кољена. Случајно га је чуо комшија који се из шуме враћао кући. Да комшија није наишао, ко зна колико би времена лежао у блату?”

„Шта мислиш да му нађеш неког да га обилази и да му помаже?”

„У селу нема никог способног за такав посао. У селу су остали стари људи које обилазе дјеца која живе у граду. Село је друштво болесних и немоћних. А и ко би могао да се брине о немоћном старцу. Синоћ сам му помогао да се окупа, једва сам га унио у каду и изнио из каде. Сам костур, а тежак као земља.”

„Дом ти је, Обрене, једино рјешење! Чим га смјестиш, умријеће. Тамо се дуго не остаје. Одмах ћу данас разговарати с комшијом.”

„Слободно питај за цијену. Ја немам избора. Спреман сам да платим колико треба.”

„Богати, јеси ли га питао шта он мисли? Тешко је старим људима да оставе све и да иду у дом...”

„Питао сам. Дуго је ћутао и гледао у земљу. На крају је рекао да би овдје могао остати још једно три године”.

„Буди сигуран да би могао! Дом је за старе људе, готово са села, азил за брзо умирање. Кад га одвојиш од његове земље и његове куће, ишчупао си га из коријена.”

„Али, шта да радим? Шта ће рећи село ако га оставим, а он падне, поломи се и умре? Рећи ће да ми је било жао да платим смјештај, да сам незахвалан, шкрт... Проклињаће ме као највећег отпадника. Замисли да га сељани нађу мртвог неколико дана након смрти, унакаженог и у фази распадања?

„Али, испунио си његову вољу. Он је изабрао, остало му је дао Бог. Ја сам свог Јакова смјестио у старачки дом против његове воље. Говорио је исто: ја могу још овдје, пустите ме. Када смо га брат и ја оставили у дому, исте ноћи је пао у деменцију, цијелу ноћ ходао и тражио да га воде кући. Покушао је да скочи кроз прозор. Везали су га и ујутру ме звали да га водим на психијатрију јер није њихов случај. Тамо су га одмах везали за кревет. Сутрадан је добио упалу мокраћних канала, али су га повратили из дементног лудила. Кад су га лијековима паралисали и кад је прошла упала, тражили су да га водим јер више није њихов случај. Ето, тако ти је – стар човјек је случај, само се не зна чији. Поново смо га вратили у дом. Неколико пута сам га посјетио. Само је ћутао. Једва сам се суздржао да не заплачем. Он више није био он. Био је биљка која вене. Умро је не након мјесеца и по дана, истог дана када су га поново вратили на психијатрију.”

„Човјече, ја немам избора!”

„Није на теби да бираш. Он треба да бира. Твоје је да поштујеш избор.”

„Ја не могу да живим с таквом неизвјесношћу. На крају, да ли је он у стању да прави избор који је за њега најбољи? Ја мислим да није. У старости човјек изгуби везу с реалношћу.”

„Можда он и није. Али, да ли ти правиш најбољи избор за њега, или најбољи избор за себе?”

„И за себе и за њега!”

„Хајде, нека ти буде. Немој да се сутра кајеш као ја.”

„Распричасмо се, не стигох да те питам о Наташи. Да ли је изашла из фазе преиспитивања Олгине одлуке о еутаназији?”

„Наташа је пала у тешку депресију. Све више вјерује да је крива за мајчин одлазак и да се олако помирила с њеном одлуком. Сваки дан смо о томе причали, али узалуд! Аргументи су само продубљивали њену сумњу и појачавали осјећај кривице. На крају се јавила психијатру и редовно иде на терапије.”

„Иде ли на посао?”

„Долази два пута седмично, по четири сата. Али, њен рад се не види. Вјерујем да су и ти доласци препорука љекара и вид терапије.

Ето, она је испунила мајчину жељу и пала у болест. Ја могу завршити на исти начин ако испуним и ако не испуним очеву жељу.”

„Старост није једноставна ствар, драги пријатељу! За старост се треба на вријеме припремити.”

„Разговарај с комшијом што прије. Хитно ми је. И јави одмах!”

„Обрене, попричах с комшијом. Молио сам и описивао ситуацију тежом него што јесте. Није могао да одбије, али је нерадо прихватио да учествује у томе. И он каже да је то нечасно, али разумије шта помоћ људима значи. Најтеже му је, каже, да он носи паре. Наговарао ме да то урадим ја, а он ће све остало договорити. Рекао сам му: „Паметнији си од мене. Ни тај што узима не воли да се шири круг учесника. Он има своју шему, поразговарај с њим“. Сутрадан се вратио са упутствима. Ја му доносим новац у стан. Ујутру, кад крене на посао, стопираће га човјек на изласку са бензинске пумпе прије кружног тока. Имаће плаву јакну и црвени качкет на глави. Предаје му новац када буде излазио из кола. Сутра ћу ти јавити када можеш Благоја одвести у дом. Рекао сам да је хитно па буди спреман.”

„Хвала ти, Чаславе! Велику ствар си ми учинио, одужићу ти се! Колико пара?”

„Много, брате! Пет хиљада.”

„Евра?”

„За ‘странце’, евра! За домаћу сиротињу дупло мање! Нечасно, Обрене! Наш човјек је изгубио душу, рекох ли ти.”

„Шта да се ради, Чаславе? Чини што мораш. Зеленашења је увијек било. Ја нећу због тога пропасти.”

„Неће се ни он обогатити! Доћи ће ђаво по своје једног дана. Све што је нечасно узето, отићи ће на патњу и лијеве, ја кад ти кажем. Не можеш зло чинити, а добру се надати. Мисли ли тај човјек на своју старост и своју болест?”

Или мисли да ће све моћу купити и откупити проклетим парама.”

„Не знам шта бих ти рекао, Чаславе. Никада нисам помислио да би ме неко у тој несрећи могао рекетирати. Ја сам вјеровао да држава постоји да људима помаже и да човјек постоји да шири добро. Данас неке државе постоје да би пљачкале своје грађане. А човјек на власти више није слуга народа него прерушени лопов и пљачкаш и државе и народа.”

„Нисам цијелу ноћ спавао, мој Обрене. Ја сам видио да људи краду, да лажу, па и да немилосрдно пљачкају све што је државно, али сам мислио да су то отпадници који-ма ће држава стати у крај. Нисам знао да се то зло раширило на све стране, и у дубину и у висину. Данас су велики пљачкаши у политици и у државним институцијама. Дојучерашњи гологузан купује хотеле вриједне неколико десетина милиона. Предратни тапкароши пред банкама данас су власници банака. Негдје се изгубио поштен свијет, мој Обрене. Знаш ти добро који су сада код нас главни и који ведре и облаче. Јадна нам мајка! Ово се неће добро завршити. Не да неће, него не може. Нема више револуција, побуна и свргавања, да се уведе ред.”

„Неће се добро завршити, али ће дуго трајати. Теже се умире него што се рађа. Ја ти се, Чаславе, не надам бољитку. Сваке године кад дођем, видим да је све горе. Али, човјек се нада. И неће никада прихватити да нема наде. Нада је човјеково посљедње уточиште.”

„Смјести ти Благоја и бјежи. Ако ти нешто затреба, ја ћу ти помоћи колико могу. Ако не будем могао ја, наћи ћу ко може. Свако има неког ко има неког ко има неког, је ли тако бијеше. Људи смо!”